Preot Conf. Dr. Daniel Benga

CRED, MĂRTURISESC ȘI AȘTEPT VIAȚA VEȘNICĂ

O istorie teologică
a Simbolului Niceo-Constantinopolitan

Preot Conf. Dr. Daniel Benga

CRED, MĂRTURISESC ȘI AȘTEPT VIAȚA VEȘNICĂ

O istorie teologică
a Simbolului Niceo-Constantinopolitan

BASILICA
2013

Redactor: Aurelian Marinescu, Damian Alexandru Anfile
Tehnoredactor: Florin Leonte, Laura Raluca Cristea
Coperta: Florin Leonte

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
BENGA, DANIEL
Cred, mărturisesc şi aştept viaţa veşnică: o istorie teologică a Simbolului Niceo-Constantinopolitan / pr. conf. dr. Daniel Benga; carte publicată cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române - Bucureşti: Basilica, 2013
ISBN 978-606-8495-06-4

I. Daniel, patriarh al Bisericii Ortodoxe Române

23

© Editura *BASILICA* a Patriarhiei Române, 2013
ISBN 978-606-8495-06-4
www.editurapatriarhiei.ro
editura@patriarhia.ro

Cuprins

Argument 11
1. Crezul între cercetările Occidentului și doxologia Orientului 19
2. „Biblioteci" confesionale ale vechilor Simboluri de credință 24
3. Crezurile Apostolic, Niceo-Constantinopolitan și Atanasian – cele trei *Simboluri de credință* ale Ortodoxiei? 32
3.1 Crezul Apostolic din perspectivatradiției răsăritene 34
3.2 Simbolul Atanasian – o formulă de credință problematică 40
4. *Kerygma*, *homologhia*, *regula fidei*, *crezul*, *canonul adevărului* și *simbolul* – diversitatea formulării și mărturisirii credinței 48
4.1 Kerygma și homologhia 49
4.2 Canonul adevărului și regula credinței 53
4.3 Crezul și Simbolul 56
5. De la originile Crezului până la Simbolul de la Niceea (325) 62
5.1 Homologhiile din Noul Testament 64
5.2 Simbolul credinței și botezul. Alte contexte vitale ale formării Crezului 69
5.3 *Interrogationes de fide* – crezurile interogative 75
5.4 Vechiul Crez Roman 79
5.5 Crezuri preniceene răsăritene – *Epistula Apostolorum*, *Papirusul Dêr-Balizeh*, *Simbolul baptismal* al lui Eusebiu al Cezareei Palestinei 81

6. Crezul de la Niceea (325) – primul crez sinodal ecumenic al Bisericii 88
6.1 Contextul istoric și teologic al Sinodului de la Niceea (325) 92
6.2 Dezbaterile sinodale și redactarea Crezului Niceean 100
6.2.1 Problema izvoarelor 100
6.2.2 Autorii Crezului Niceean 102
6.2.3 Un crez scris cu sângele martirilor 105
6.2.4 Dezbaterile sinodale cu privire la Simbolul credinței 108
6.2.5 Problema arhetipului 113
6.3 Simbolul Niceean și anatematismele sale 119
6.4 *Fides nicaena* – de la elenizarea limbajului la dezelenizarea credinței 123
6.5 Labirintul simbolurilor – noile formule de credință dintre anii 325 și 381 130
6.5.1 Simbolurile de credință ale Sinodului Antiohian din 341 133
6.5.2 Sinodul de la Sardica (343) – victoria Crezului Niceean 135
6.5.3 De la ἀνόμοιος la ὅμοιος – formulele de credință de la Sirmium (351-359) 138
6.5.4 Versiunea latină și receptarea Simbolului de la Niceea în Apus 143
6.5.5 Credința Niceii de la Sinodul din Alexandria (362) până la Constantinopol (381) 146
6.6 Crezul Niceean augmentat de Sfântul Epifanie al Salaminei (374) 149
6.7 Mic epilog 155

7. Simbolul Niceo-Constantinopolitan (381) – Crezul ortodox al creștinătății 158
7.1 Contextul istoric și teologic al Sinodului de la Constantinopol (381) 161
7.1.1 Contextul politico-religios 162
7.1.2 Motivele convocării sinodului 165
7.1.3 Părinții participanți și lucrările sinodale 166
7.2 Stadiul actual al cercetărilor și ipotezelor cu privire la originea Simbolului Niceo-Constantinopolitan 169
7.2.1 Când cercetarea critică desființează așa-zise analize critice – cazul Ancoratus 171
7.2.2 Poziționări actuale ale cercetătorilor 173
7.3 O nouă prezentare și analiză a izvoarelor Simbolului Niceo-Constantinopolitan în lumina noilor cercetări 177
7.3.1 Logos prosfonetikos 177
7.3.2 Epistola sinodală din 382 179
7.3.3 Mărturiile fundamentale ale Sfântului Grigorie Teologul – al doilea președinte al sinodului 185
7.3.4 Simbolul Constantinopolitan în actele Sinodului IV Ecumenic (451) 190
7.3.5 Interpretarea mărturiilor 195
7.4 Simbolul Niceo-Constantinopolitan – ediția critică în limba greacă și traducerea românească 196
7.5 Crezul Constantinopolitan – o augmentare cu 5 articole a celui Niceean? 201
7.5.1 Comparație între Simbolul Niceean (325) și cel Constantinopolitan (381) 202
7.5.1.1 Omisiuni din primele 7 articole 204

7.5.1.2 Adăugiri în primele 7 articole 206
7.6 Mărturisirea dumnezeirii Duhului Sfânt – de la *omoousia* hristologică la *omotimia* pnevmatologică 210
7.7 Celelalte *credenda* – Biserica, botezul, iertarea păcatelor, învierea morților, viața veșnică 217
7.8 Misterul arhetipului – posibili predecesori literari ai Crezului Constantinopolitan 220
7.9 Versiunea latină și apariția adaosului *Filioque*..... 230
7.10 Fundamentarea biblică și comentariile patristice ale Crezului Niceo-Constantinopolitan 237
8. Receptarea Simbolului Niceo-Constantinopolitan în cultul și viața bisericii – paliere și semnificații teologice 243
8.1 „Crezul în care am fost botezați“ – receptarea Simbolului Niceo-Constantinopolitan în ritualul baptismal 247
8.1.1 De la cristelnița botezului la Crezul Bisericii și viceversa 247
8.1.2 „Crezul în care am fost botezați“. Simbolul Niceo-Constantinopolitan în ritualul baptismal 250
8.1.3 „Traditio” și „redditio symboli” – două rituri despre uzul Crezului în cateheza prebaptismală 255
8.2 Receptarea Crezului Constantinopolitan în Sfânta Liturghie bizantină – dublarea mărturisirii credinței 260
8.2.1 Crez și Liturghie – o relație încă de cercetat 260
8.2.2 Theodor Lectorul – martorul prim al tradiției Crezului în Liturghie 261
8.2.3 Abatele spaniol Ioan de Biclaro – impreciziile unui cronicar și urmările acestora 268

8.2.4 De la sărutul păcii la mărturisirea credinței – locul Crezului în cadrul riturilor preanaforale bizantine 272
8.2.5 Comentariile liturgice bizantine ale Crezului în cadrul Sfintei Liturghii 276
8.2.6 Crezul în Sfânta Liturghie – dublarea mărturisirii credinței 278
8.3 Prăznuirile Sfinților Părinți de la Sinoadele I și II Ecumenice – sărbători ale Crezului 280
8.3.1 „Convoacă mâine sinaxa Părinților" – nașterea sărbătorii Sinoadelor Ecumenice 280
8.3.2 „Pe preasfântul Sobor al Sfinților Părinți lăudându-l" – teologia Crezului ca doxologie 291
8.4 Simbolul credinței în grafia culorilor 295
8.4.1 „Pe tronul imperial aurit Sfânta Evanghelie, iar Părinții scriu Crezul" – reprezentările iconografice ale Sinoadelor Ecumenice 296
8.4.2 Icoanele Crezului – mărturisiri de credință în scene și culori 309
9. Crezul Niceo-Constantinopolitan la teologii străromâni și în primele tipărituri românești 316
9.1 Simbolul Niceo-Constantinopolitan la teologii străromâni 316
9.2 Crezul în primele tipărituri românești 325
10. Concluzii 337
Anexe 345
Simboluri de credință (sec. II-VII) 347
Bibliografie 376
Indice onomastic 409
Indice tematic 424

Argument

O istorie teologică a Crezului Niceo-Constantinopolitan constituie un demers fascinant și un itinerar ce pornește de la mărturisirile de credință ale Noului Testament, ca aceea a lui Petru, făcută la Cezareea lui Filip, când a răspuns la interogația Mântuitorului prin cuvintele: *„Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu"* (*Matei* 16, 16). Prin astfel de formule de credință sau *homologhii*, creștinii începuturilor au creat primele sumare ale credinței în Sfânta Treime și în Fiul lui Dumnezeu întrupat. Istoria Simbolului credinței este descrierea amplificării și augmentării scurtelor *homologhii* și sumare de credință ale Bisericii primare datorită noilor contexte în care Biserica a trebuit să propovăduiască și să apere credința. Dezvoltarea formulelor de credință inițiale a constat într-un proces de prelucrare succesivă a micilor „crezuri" ale începutului, în special simboluri baptismale, până la standardizarea lor în cele două mari simboluri ale Bisericii primelor veacuri, Simbolul Niceo-Constantinopolitan[1] (sec. IV) și Simbolul Apostolic (*Textus receptus*, sec. VII).

[1] În cele ce urmează vom folosi această expresie pentru Crezul formulat la cel de-al doilea Sinod Ecumenic de la Constantinopol (381). Vom scrie numele Crezului cu majuscule, deoarece acesta constituie o instituție teologică sau o mărime în sine tot la fel de importantă pentru teologie așa cum sunt Munții Himalaia pentru geografie. Atunci când vorbim despre crez sau simbol în general nu vom folosi majuscule.

De ce se intitulează lucrarea de faţă *O istorie teologică a Simbolului Niceo-Constantinopolitan*? Viziunea teologică pe care se fundamentează este una holistică: istorică, teologică, simbolică, interdisciplinară şi liturgică, încercând să descrie istoria Crezului Niceo-Constantinopolitan în toată complexitatea acesteia. Considerăm că Simbolul credinţei ortodoxe a parcurs două trasee fundamentale: 1. cel al formulării acestuia, pe baza revelaţiei nou-testamentare, a practicii, teologiei, vieţii şi experienţei martirice şi liturgice a primelor comunităţi creştine, de către Sfinţii Părinţi de la Niceea (325) şi Constantinopol (381); 2. cel al receptării sale în viaţa Bisericii, care a început imediat după formularea şi aprobarea definitivă din 381 şi s-a concretizat în asumarea doctrinară, baptismală, liturgică şi în artă a acestuia. Această privire asupra istoriei Crezului Ortodox este ceea ce considerăm a fi o perspectivă teologică completă asupra unui text ce conţine în mod succint întreaga credinţă a Bisericii şi din care îşi hrăneşte credinţa, zi şi noapte, întregul corp eclezial.

De ce este necesară cunoaşterea istoriei şi teologiei Crezului Niceo-Constantinopolitan? Fericitul Augustin consideră foarte importantă cunoaşterea Crezului, pentru ca toţi

---

Numele de Niceo-Constantinopolitan se datorează faptului că Părinţii de la Constantinopol (381) au preluat vechiul Simbol Niceean, pe care l-au modificat în partea hristologică, iar apoi i-au adăugat ultimele cinci articole, folosind ca modele şi alte crezuri baptismale locale. De-a lungul lucrării vom folosi şi numele de Simbolul sau Crezul Constantinopolitan, pentru a evita repetiţia expresiei „Crezul Niceo-Constantinopolitan". Expresia „Crezul Constantinopolitan" este corectă atât din punct de vedere istoric, cât şi teologic, deoarece Sinodul II Ecumenic de la Constantinopol (381) a constituit cadrul de elaborare al acestuia.

cei credincioși *„având credință, să se supună lui Dumnezeu; supunându-se Lui, să ducă o viață fericită; ducând o viață fericită, să-și curețe inima, și cu inima curată să înțeleagă ceea ce cred"*[2].

Cercetarea simbolică este o știință de sine stătătoare în Apus (*Symbolforschung*), ocupându-se cu evoluția și dezvoltarea crezurilor Bisericii. Din această perspectivă, lucrarea de față este una de cercetare simbolică, deoarece urmărește relații și dependențe între diverse simboluri de credință. Prin analizarea modului în care s-au formulat crezurile Bisericii și s-au influențat reciproc ajungem să înțelegem modul viu în care Părinții s-au raportat la teologie și au pus-o în slujba mântuirii comunităților pe care le-au păstorit și a lumii întregi. Evoluția conceptelor teologice și semnificațiile acestora sunt, de asemenea, în atenția noastră în monografia de față. Nu mai puțin am urmărit marele curaj al Părinților niceeni de a accepta elenizarea limbajului credinței (de ex. *omoousios*), pentru a dezeleniza conținutul acesteia și a salva revelația biblică în fața filozofiilor antice. Creativitatea acestora, precum și cea a celorlalți mari teologi ai primelor veacuri ale Bisericii, trebuie să redevină modele pentru teologia de astăzi.

Această istorie a Crezului se arată a fi un model pentru o teologie contextuală și realistă, ancorată în provocările lumii în care activează și binevestește. Istoria Bisericii își împlinește funcția proprie înlăuntrul teologiei, atunci când reamintește că Simbolul Niceo-Constantinopolitan nu a

[2] Fericitul Augustin, *Despre credință și Crez*, traducere din limba latină de Miruna și Bogdan Tătaru-Cazaban, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2010, p. 84.

căzut din cer și nici nu exprimă credința într-un limbaj necondiționat de timpul și spațiul în care a fost conceput și redactat. Stilul, conceptele și temele teologice abordate în Crez au fost determinate de timpul, locul, teologia, cultura și filozofia contemporane acestuia. Cu toate acestea, veșnicia adevărurilor sale este de nezdruncinat, dar este imperios necesar să înțelegem conceptele și semnificațiile sale teologice în contextul vital al nașterii și formulării sale. Învățătura de credință cuprinsă în Simbolul Niceo-Constantinopolitan trebuie actualizată în catheză și misiune, în dialogul cu societatea, cu știința și filozofia, pentru a fi actuală și relevantă pentru omul de astăzi. Există pericolul unei clișeizări a hermeneuticii Crezului, care riscă să devină irelevantă pentru omul contemporan. De aceea, este nevoie astăzi de o teologie creatoare, așa cum au practicat-o Părinții care au redactat Simbolul credinței. După ce au mărturisit credința în Sfânta Treime cu prețul vieții lor în persecuțiile abia încheiate, Părinții de la Niceea și Constantinopol au redactat curajos și creator textul Crezului Niceo-Constantinopolitan.

Un alt punct fundamental al metodologiei lucrării de față constă în angajarea unui dialog critic și deschis cu literatura teologică de specialitate, în special cu cercetătorii occidentali. Cercetările privitoare la simbolurile de credință ale primelor patru secole sunt atât de complexe, iar enigmele în unele cazuri atât de mari, încât nu permit soluții sau rezolvări pentru toate dilemele. În multe cazuri ne-am mărginit la expunerea problemei legate de un anume decret sinodal sau crez baptismal, prezentând succint pozițiunările cercetătorilor cu privire la acea problemă, fără însă a putea

găsi rezolvarea definitivă a acesteia. Este însă foarte important să fim onești și să nu afirmăm mai mult decât cunoaștem. Acolo unde cercetările teologilor apuseni operează exclusiv cu metoda istorico-critică, încercând să rezolve o chestiune disputată prin exagerarea unor interpretări filologice adesea nesigure, am dat prioritate tradiției patristice și logicii credinței înaintea demonstrațiilor speculative.

Cercetarea istorico-critică suferă de o boală cronică, anume eliminarea oricărei prezumții de obiectivitate a Părinților din Biserica veche, implicați în dispute teologice, în sensul în care adesea afirmațiile acestora sunt considerate neautentice, deoarece trebuie să fi fost părtinitoare! Am încercat să tratez cu discernământ această metodă a „suspiciunii hermeneutice" și să dau crezare mărturiilor păstrate ale teologilor și ierarhilor prezenți la un sinod sau altul, ca martori oculari. Autoritatea de care se bucura Crezul Constantinopolitan la Sinodul IV Ecumenic de la Calcedon (451) este o dovadă suficient de credibilă că acesta a fost formulat de cei 150 de Părinți prezenți la Constantinopol, în 381, în comparație cu alte ipoteze speculative referitoare la originea acestuia.

Pentru a fundamenta temeinic datele cercetării am recurs mereu la izvoare de primă mână. Acestea trebuie însă interpretate, iar o hermeneutică adecvată și corectă nu se poate face în afara originalelor. Acolo unde înțelegerea corectă a unui cuvânt sau a unei expresii, din limba greacă sau din limba latină, au fost fundamentale pentru iconomia argumentării, am citat în paralel atât textul original (grec sau latin), precum și traducerea în limba română. Textele a

căror interpretare se poate realiza ușor chiar din traducerea românească și se bucură de consens printre cercetători au fost citate doar în limba română. Dacă originalitatea înseamnă fidelitate față de origini, atunci lucrarea de față și-a dorit să fie una originală.

Istoria de față nu este una exhaustivă, ci semnificativă. Ea încearcă o sinteză a cercetărilor de mai bine de un secol pe marginea celui mai important text al Bisericii după Sfânta Scriptură, Simbolul Niceo-Constantinopolitan. Aproape fiecare subcapitol poate fi dezvoltat într-o nouă monografie. Arătând mai întâi diferențele de mentalitate dintre Răsărit și Apus cu privire la cercetarea Crezului, am purces mai apoi la delimitarea unor noțiuni teologice (*homologhia, regula fidei, crez, simbol*) folosite adesea în mod neadecvat în lucrările teologice. Am străbătut apoi drumul anevoios și plin de lacune al primelor trei veacuri, pornind de la Noul Testament până la Crezul redactat de Sinodul de la Niceea (325). Expunând succint perioada dintre anii 325 și 381, cu nenumăratele încercări de receptare, reafirmare și reformulare a Crezului Niceean, am trecut mai apoi la scrierea istoriei Simbolului Constantinopolitan din 381. Un spațiu semnificativ din lucrare l-am dedicat expunerii bogatei experiențe a receptării Crezului în viața de zi cu zi a Bisericii, în documentele sinodale, în practica baptismală, în Sfânta Liturghie, în calendar, în artă și imnografie. Un ultim capitol înfățișează o istorie la fel de semnificativă a receptării Simbolului Niceo-Constantinopolitan în teologia românească, precum și a tradiției traducerii acestuia în limba română. Lucrarea se încheie cu un capitol născut

din cele trei verbe ale Crezului folosite la persoana I singular (sau plural în varianta originală) – *cred, mărturisesc și aștept* – deschizând o minunată perspectivă eshatologică asupra existenţei și a vieţii creștine. Acest mic capitol încheie arcul deschis de titlul lucrării, așezând cartea de faţă sub o boltă mărturisitoare a credinţei în perspectiva veșniciei.

Lucrarea de faţă s-a născut în urma mai multor ani de muncă dedicată lecturii imensei bibliografii pe această temă și analizei poziţiilor din cercerarea internaţională. Deși preocupările mele în acest domeniu erau mai vechi, imboldul definitiv l-a dat declararea anului 2010 ca An omagial al Crezului Ortodox de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la iniţiativa Preafericitului Părinte Patriarh Daniel. De-a lungul acestui timp am fost însoţit, sfătuit și ajutat de mai mulţi profesori, cercetători și colegi, cărora doresc să le aduc aici alese mulţumiri: diac. prof. dr. Ioan I. Ică jr. (Sibiu), prof. dr. Wolfram Kinzig (Bonn), lect. dr. Octavian Gordon, lect. dr. Constantin Georgescu, lect. dr. Ionuţ Alexandru Tudorie (București), pr. dr. Ilie Toader, drd. Marius Portaru (Roma), drd. Teodor Tăbuș (Bonn), pr. drd. Ionuţ Păun (Erlangen) și pr. drd. Daniil Iacșa. Lui Alexandru Briciu îi sunt recunoscător pentru publicarea unor fragmente din această carte în *Ziarul Lumina*, iar studenţilor, masteranzilor și doctoranzilor pentru întrebările și dezbaterile din cadrul seminariilor, care au condus la aprofundarea temei.

Între timp, câteva dintre subcapitolele prezentei lucrări (7.4-7.8; 8.2 și 8.3-8.4) au fost deja publicate. Două au fost susţinute ca referate la două simpozioane internaţionale

dedicate Crezului Niceo-Constantinopolitan, desfășurate la Arad[3] și București[4] în anul 2010, iar unul a fost publicat în revista *Ortodoxia* a Patriarhiei Române[5].

Pr. Conf. Dr. Daniel Benga
București, 25 martie 2013
Bunavestire

[3] „Crezul în care am fost botezați". Receptarea Simbolului Niceo-Constantinopolitan în calendarul și iconografia ortodoxe, în: *The Niceno-Constantinopolitan Creed. Expression of the One and Undivided Church Faith. History, Doctrine and Spirituality*, International Symposium of Theology, Arad, 8th and 10th of June 2010, Arad, 2011, p. 40-69.

[4] „Receptarea Simbolului Niceo-Constantinopolitan în Sfânta Liturghie bizantină – dublarea mărturisirii credinței", în: *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian"*, X (2010), p. 151-166.

[5] „Crezul Constantinopolitan (381) – o augmentare cu 5 articole a celui Niceean (325)?", în: *Ortodoxia,* Seria a II-a, II (2010), nr. 4, p. 50-80.

1

Crezul între cercetările Occidentului și doxologia Orientului

Este uimitor cât de diferit se situează Orientul și Occidentul în ceea ce privește atitudinea față de Crezul Bisericii! Dacă ne referim la cercetările privitoare la originea și evoluția Crezului atât sub forma sa apostolică, cât și sub cea sinodală niceo-constantinopolitană sau sub diferitele variante întâlnite la Părinții Bisericii, teologii apuseni au realizat mii de lucrări și studii, imposibil de catalogat și inventariat de o singură persoană[6]. Astfel, o prezentare cuprinzătoare a tot ceea ce s-a întâmplat în cercetarea simbolică[7] rămâne un deziderat cu neputință de împlinit. Cu toate acestea, orice teolog avizat și care este la curent cu

[6] O primă bibliografie selectivă cu privire la cercetările ce au în vedere *Crezul Apostolic*, ce cuprinde peste 25 de pagini și se referă la lucrări apărute între 1842 și 1949, a realizat J. de Ghellinck, *Les recherches sur les origines du Symbole des Apôtres*, *nouvelle édition revue et considérablement augmentée*, Gembloux, 1949, p. 273-299.

[7] Termenul de teologie simbolică s-a încetățenit în teologia noastră cu privire la cercetarea comparativă a învățăturilor de credință ale celor trei mari confesiuni creștine (ortodoxă, catolică și protestantă). Prin cărți simbolice se înțeleg, de asemenea, acele lucrări considerate normative în explicarea credinței ortodoxe. Accepțiunea pe care o dăm termenului *simbolic* în lucrarea de față pornește de la conceptul german *Symbolforschung*, care definește în mod expres cercetarea cu privire la vechile simboluri ale Bisericii.

tot ceea ce s-a întâmplat și se întâmplă în cercetarea simbolică nu poate să nu remarce multitudinea de ipoteze și teorii formulate de-a lungul ultimului secol și jumătate cu privire la primele crezuri ale Bisericii și la relația dintre ele, care uneori se confirmă, alteori se infirmă, prin noi analize sau descoperiri. Cea mai recentă lucrare fundamentală cu privire la originile Crezului Apostolic îi aparține lui Markus Vinzent, de la Universitatea din Birmingham, iar bibliografia acesteia se întinde peste 50 de pagini[8]. În ciuda cercetărilor asidue ale ultimelor două secole, perioada în care cercetarea simbolică a atins apogeul a fost totuși secolul al XVIII-lea[9].

Ipoteze cu privire la un presupus prim crez al Bisericii primare, din care au derivat mai apoi toate celelalte crezuri[10], distincții între crez, simbol, mărturisire de credință, *regula fidei*, canonul adevărului și Sfânta Scriptură, trepte ale genezei crezurilor, sumare hristologice și trinitare, crezuri interogative și declarative, *Sitz im Leben*, interferențe și influențe între crezurile occidentale și cele orientale etc. au rămas, aproape în totalitate, teme de dezbatere între teologii occidentali.

Spre deosebire de Occident, Orientul și teologia ortodoxă s-au mulțumit să asiste în mod pasiv sau polemic, acolo unde erau atacate învățături susținute de tradiția răsăriteană, la această imensitate de probleme de cercetare ce așteaptă încă multe răspunsuri. Biserica Ortodoxă a ales însă *partea cea bună care nu se va lua de la ea*, anume să mărturisească credința

[8] Markus Vinzent, *Der Ursprung des Apostolikums im Urteil der kritischen Forschung*, (Forschungen zur Kirchen- und Dogmengeschichte, Band 89), Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2006, p. 409-462.

[9] Markus Vinzent, *Der Ursprung des Apostolikums*, p. 13.

[10] Este o ipoteză asemănătoare cu izvorul Q din cercetarea biblică, din care se presupune că au derivat toate celelalte Evanghelii.

sa în Dumnezeul Treime, prin doxologie și rugăciune. Începând cu rugăciunile de dimineaţă, rostite de orice creștin ortodox, și până la Dumnezeiasca Liturghie, săvârșită aproape în fiecare zi a anului liturgic, Crezul Niceo-Constantinopolitan răsună din multe milioane de inimi. Mai mult cântat și rostit decât cercetat, Crezul Niceo-Constantinopolitan este cunoscut de toţi ortodocșii creștini practicanţi. Teologia ortodoxă s-a mărginit la a mărturisi „credinţa“ Crezului, fără a se preocupa să răspundă la întrebări de amănunt cu privire la originea, modelul, redactarea și variantele acestuia. Faptul că mărturisim Crezul în doxologie este meritoriu, dar trebuie susţinut și de o cercetare adecvată a tuturor aspectelor ce au contribuit la apariţia și normativitatea lui în teologia și tradiţiile ortodoxe.

Dedicând anul 2010 Crezului Ortodox, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a provocat în primul rând teologia română la o reflecţie foarte serioasă asupra istoriei, teologiei și importanţei Crezului Niceo-Constantinopolitan în viaţa și misiunea Bisericii. Într-o societate divizată și secularizată, care practică indiferenţa religioasă sau amalgamul de idei și concepte din diverse credinţe, în care creștinul alege din învăţătura Bisericii, înţeleasă ca „ofertă religioasă“, ceea ce-i pare potrivit pentru el, făurindu-și astfel „credinţa lui“, reflecţia pe marginea Crezului Bisericii Ortodoxe este singura care mai conduce către „credinţa Bisericii“, singura credinţă mântuitoare ferită de subiectivism și de alterări omenești. În faţa tendinţelor cercetării apusene contemporane, care nu mai distinge între ortodoxie și erezie, încercând să justifice și să îndreptăţească în faţa istoriei o mare parte din curentele eretice ale Antichităţii, Crezul Ortodox prezintă liniile

și reperele credinţei, în afara cărora adevărul mântuitor este pierdut.

Până în anul 2010 lucrările și studiile cu privire la Simbolul Niceo-Constantinopolitan nu erau prea numeroase în teologia românească. În afară de câteva teze de licenţă de la începutul veacului trecut, de studiile dedicate Sinodului II Ecumenic și Crezului său în anul 1981, cu ocazia împlinirii a 1600 de ani de la Sinodul II Ecumenic din Constantinopol (381)[11], de câteva articole publicate răzleţ de preotul profesor Isidor Todoran, strânse în volum de curând[12], și de prezentarea făcută de diac. Ioan I. Ică jr. Crezului Apostolic și Crezului Niceo-Constantinopolitan, în primul volum al *Canonului Ortodoxiei*[13], ne aflăm astăzi în faţa unui gol evident în literatura de specialitate.

În Anul omagial al Crezului Ortodox (2010) s-au publicat, printr-un efort al facultăţilor de teologie ortodoxă din România, câteva volume ce aduc noi contribuţii la tema Crezului[14].

---

[11] A se vedea revista *Ortodoxia*, XXXIII (1981), nr. 3, p. 285-459, dedicată aniversării a 1600 de ani de la Sinodul II Ecumenic din 381. Studiile publicate aici abordează în general învăţăturile cuprinse în Simbolul Niceo-Constantinopolitan, nu originea, redactarea și receptarea lui în Biserica Răsăritului.

[12] Cf. pr. prof. dr. Isidor Todoran, *Simbolul credinţei. O sinteză dogmatică*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2008, 137 de pagini.

[13] Cf. diacon Ioan I. Ică jr, *Canonul Ortodoxiei. Vol. I: Canonul apostolic al primelor secole*, Editura Deisis, Sibiu, 2008, p. 205-219 și 559-562.

[14] A se vedea actele Simpozionului internaţional „Crezul niceo-constantinopolitan. Istorie, teologie și spiritualitate", organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian" a Universităţii din Bucureşti, 1-2 noiembrie 2010, publicate în: *Anuarul Facultăţii de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian"*, Anul X (2010), p. 41-364; *The Niceno-Constantinopolitan Creed. Expression of the One and Undivided Church Faith. History, Doctrine and Spirituality*, International Symposium of Theology, Arad, 8th and 10th of June 2010, 2011, 591 de pagini. În revista *Ortodoxia*,

Acestora li se adaugă diferite articole apărute în publicaţiile eparhiale[15], precum şi o monografie dedicată comentariilor la Simbolurile de credinţă, redactată de doamna dr. Gina Luminiţa Scarlat[16].

Seria a II-a, Anul II (2010), nr. 4, s-au publicat mai multe studii dedicate Crezului Niceo-Constantinopolitan.

[15] Cf. *2010 - Anul omagial al Crezului Ortodox şi al autocefaliei românești. Conferinţă pastoral-misionară semestrială,* Editura Cuvântul Vieţii, Mitropolia Munteniei și Dobrogei, București, 2010, 144 de pagini. Majoritatea eparhiilor au reflectat în publicaţiile lor din anul 2010 diferite aspecte legate de Crezul Ortodox.

[16] Gina Luminiţa Scarlat, *Comentarii la Simbolurile de credinţă*, Editura Andreiana, Sibiu, 2010, 332 de pagini.